

самоорганізація економічних організаційних систем. У результаті проведеного аналізу існуючих підходів до оцінювання техногенних збитків підприємств, слід застосувати сучасний статистичний інструментарій для вивчення, збирання й аналізування даних у різних секторах національної економіки для побудови концепції методології оцінювання техногенних збитків підприємств.

Перспектива подальших досліджень пов'язана із формуванням сучасного апарату оцінювання техногенних збитків у різних секторах національної економіки.

Література

1. Кузьмін О.Є. Досягнення і проблеми еволюційної економіки: монографія [О.Є. Кузьмін, Ю.І. Сидоров, В.В. Козик]. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 252 с.
2. Петрович Й.М. Управління діяльністю організаційно-виробничих систем : навч. посіб. / Й.М. Петрович. – К. : Знання, 2013. – 510 с.
3. Кузьмін О.Є. Національна економіка : навч.-метод. посіб. [О.Є. Кузьмін, У.І. Когут, І.С. Процик, Г.Л. Вербицька]; Друге вид., перероб. і доп. / За заг. ред. О.Є. Кузьміна. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 308 с.
4. Мороз О.В. Економічна ідентифікація параметрів стійкості та ризикованості функціонування господарських систем : монографія. / О.В. Мороз, А.О. Свентух. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2008. – 168 с.
5. Кузьмін О.Є. Техногенні збитки промислових підприємств: зовнішнє середовище / О.Є. Кузьмін, М.І. Бублик // Збірник наукових праць ХКТЕІ. – Хмельницький: Хмельницький державний центр науки, інновацій та інформатизації. – 2012. – № 3. – С. 39-47.
6. Бир С. Мозг фірми / С. Бир; пер. с англ. – М.: Радио и связь, 1993. – 416 с.
7. Сергєєва Л.Н. Концепція моделювання стійкості життєздатної соціально-економічної системи / Сергєєва Л.Н., Бакурова А.В. // Економічна кібернетика. – 2009. – № 1-2 (55-56). – С. 36-42.
8. Полякова О.Ю. Моделирование системных характеристик в экономике : уч. пособие / О.Ю. Полякова, А.В. Милов. – Х. : Издательский дом «ИНЖЕК», 2004. – 204 с.
9. Developing Integrated Solid Waste Management Plan Training Manual. Volume 1. Waste Characterization and Quantification with Projections for Future // United Nations Environmental Programme Division of Technology, Industry and Economics International Environmental Technology Centre. – Japan: Osaka/Shiga. – 2009. – 77 p.
10. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010. – Наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 457 (v0457609-10). – Київ, 2010. – 44 с.
11. Chinese Industrial Classification System, GB/T4754-2002. Basic construction of Industrial Classification for National Economic Activities, GB/T4754-2002. – 72 p.

УДК 504.33:338.24

**Химинець В.В.,
к.е.н., доцент кафедри міжнародних
економічних відносин та міжнародного бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»**

МЕХАНІЗМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ

Постановка проблеми та її актуальність. Розв'язати створені людством упродовж тисячоліть проблеми через розробку і впровадження екологічно чистих і ресурсозберігаючих технологій вже неможливо. Зумовлено це тим, що за останні десятиліття внаслідок демографічного вибуху і росту урбанізованих потреб кожної людини, загальна величина природної продукції, яку споживає людство, зросла в десятки, а в окремих випадках в сотні разів. У той же час, можливості природи – вичерпні. В розділеному на багатих і бідних світі точиться неперервна боротьба за розподіл природних багатств, яка з роками набуває все більших масштабів і в недалекому майбутньому може набути навіть характеру внутрішньовидової боротьби за існування.

У зв'язку з цим, настав час докорінної зміни пріоритетів економічного розвитку – висхідний розвиток регіонів стає не стільки інструментом забезпечення загальнонаціонального добробуту, скільки стратегічною метою при забезпеченні сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Процесам дослідження механізмів, спрямованих на реалізацію концепції сталого розвитку, присвячено багато наукових праць українських (З.С. Варналія, З.В. Герасимчук, С.І. Дорогунцова, Л.Г. Мельника, Т.Л., Миронової, Г.В. Саєнка, Д.М. Стеценка, В.М. Трегубчука Ю.Ю. Туниці та ін.) та зарубіжних (Роберта Костанзи, Германа Дейлі, Джоша Фарлея та ін.) вчених. Однак, до цього часу не створено науково-методологічних засад щодо механізмів реалізації сталого розвитку на регіональному рівні, відсутні чіткі програми дій владних структур, спрямовані на реалізацію концепції сталого розвитку, належні природоохоронні механізми для забезпечення екологічних й економічних прав та обов'язків громадян.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз основних еколого-економічних та соціальних проблем, виявлення причин, що заважають успішному розвитку регіону та розробка на цій основі механізмів запровадження та стимулювання сталого розвитку Карпатського регіону України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальновизнано, що гірські регіони становлять виняткову природну, соціально-економічну та етно-культурну спадщину людства, є незамінним джерелом природних ресурсів, регенерації повітря і води та одним із основних кліматоутворюючих факторів на планеті Земля.

Україна переживає етап багатопланових перетворень, які охоплюють усі сфери суспільного життя. Специфіка сьогодиншнього періоду якраз і полягає в тому, що ефективність нових важелів ринкового регулювання нівелюється ще досить сильними позиціями старих форм економічних відносин, що суттєво знижує стійкість економічної системи та результативність її функціонування.

В загальному, Карпатський регіон (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська і Чернівецька області) займає площу в 56,6 тис. км² (або 9,4% території України), де проживають 6,5 млн. чол. (або 12% її населення). Значну частину цієї території займають Українські Карпати — унікальна гірська екосистема на заході нашої держави. Через низку об'єктивних і суб'єктивних причин намітилися (а в останні роки — поглибилися) тенденції до погіршення еколого-економічного стану в регіоні: розбалансовано господарські зв'язки, прогресує безробіття, загострюються диспропорції в життєвому рівні населення в його гірській і рівнинній частинах, наближається до критичної демографічна ситуація, деградує унікальна природа Карпат. Щорічно за межі України у пошуках роботи виїжджає значна частина працездатного населення вказаних областей (за різними оцінками за межами України працює 4,0-5,5 млн. чол. — в основному, вихідці із Західної України).

Еколого-економічні проблеми. Останні дослідження екологічної ситуації вказують на те, що для всіх областей Карпатського регіону характерними є істотна антропогенна трансформованість ландшафтів і значна забрудненість середовища. Хоча, на відміну від інших регіонів України, (таких, як Донбас, Придніпров'я), поширення забруднення немає тут загального, площинного характеру. Однак у деяких його місцях сформувалися стабільні вогнища загрозливого екологічного стану (наприклад, у межах Дрогобицької агломерації — Дрогобич, Борислав, Стебник, Трускавець, де розвинуті гірничохімічна, нафтопереробна, лакофарбова та інші галузі промисловості, ставлять під загрозу розвиток рекреаційного господарства; аналогічна ситуація склалася і в межах Львівсько-Волинського вугільного басейну, в зонах впливу яворівського і роздольського ВО «Сірка», калуського ВО «Оріана»).

Внаслідок порушення режиму виробничих процесів, у Карпатському регіоні значно зросла загроза виникнення екологічно небезпечних технологічних аварій і катастроф. Крім того, треба рахуватися і з тим, що майже четверта частина його населення проживає в зонах з підвищеним екологічним ризиком функціонування промислових об'єктів, яких у регіоні майже три сотні. За забрудненістю повітря і вод Карпатський регіон займає 4-е, а за забрудненістю ґрунтів мінеральними добривами і пестицидами — відповідно, 1-е і 2-е місця в Україні. Відносно висока забрудненість повітря зумовлена наявністю на його території значної кількості хімічно-агресивних та сировинно-видобувних виробництв. До іншої групи концентрованих шкідливих речовин належать великі міста регіону, де викиди автотранспорту становлять 60-70% їх загальної кількості. З огляду на відносно невелику площу міст Карпатського регіону та їх історично щільну забудову, тут вплив цього фактора може бути значно більшим ніж в індустріальних, але значно просторіших містах Сходу і Півдня України [6; 7].

Занепокоєння вчених викликає висока забрудненість ґрунтів регіону мінеральними добривами і пестицидами, якій значною мірою сприяє галузева спеціалізація його сільського господарства на виробництві овочів і технічних культур, а особливо — деяких ранніх сортів овочів і фруктів (ранні сорти капусти, помідор, перцю, суниці тощо - Закарпаття).

Історично сформований дефіцит надійних джерел водозабезпечення зумовив відсутність у Карпатському регіоні великих водомістких виробництв (металургія, хімія, гідроенергетика). Це до певної міри пов'язане з відносно низьким показником забрудненості води на його території порівняно з середнім по Україні. Так, щорічне споживання води в Карпатському регіоні досягає порядку 1,2 млрд. м³ (що становить тільки 3,6% від загальнодержавного використання), а обсяг оборотної та послідовно використовуваної води є вищим ніж у середньому по Україні (90% в Карпатському регіоні проти 80% по Україні).

Для Карпатського регіону надзвичайно гострою є проблема гірських районів, котрі повинні мати спеціальний статус, яким законодавчо закріплювалися необхідні пільги і соціальні гарантії їх жителям. У

цьому зв'язку дуже важливе значення має прийнятий Верховною Радою Закон України «Про статус гірських населених пунктів України» (Закон України № 56/95 від 15.02.1995 р.) та прийняття Державної програми соціально-економічного розвитку Карпатського регіону, розроблену Інститутом регіональних досліджень НАН України разом з Міністерством економіки України та виконавчими структурами обласних рад Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської і Чернівецької областей.

Невиправданій великій шкоді довкіллю Карпатського регіону наносить варварське відношення до основного природного багатства – лісів. Науково необґрунтовані великі рубки лісу в останні століття привели до зменшення їх площ, порушили вікову структуру, зменшили природний приріст деревини, нанесли шкоду водоутворюючій системі, стали причиною частих стихійних лих (повені, зсуви, селеві потоки, змив родючого ґрунту, буреломи тощо). Поступово Карпатський регіон з "перлини Європи" перетворився в екологічно усереднений регіон техногенно забрудненої України [8; 13].

Сучасна наука стверджує, що загальна рівновага на території, типу Карпатського регіону, їх цілісність і поступовий соціально-економічний розвиток можуть бути забезпечені лише за умови активізації регіональних особливостей та розширення прав і обов'язків регіонів у розвитку продуктивних сил та розбудові соціальної сфери. Це пов'язано з глибокими диспропорціями в соціально-економічному розвитку складових вказаного гірського утворення як у сфері матеріального виробництва, так і в соціальній сфері, специфіці розселення етносу, та обумовлено відмінностями в ресурсному, виробничому, інтелектуальному і культурному потенціалах територій, які входять до Карпатського регіону [6; 13].

Концептуальні підходи до сталого розвитку. Для розбудови демократичного суспільства та утвердження соціально орієнтованої економіки особливого значення набувають механізми запровадження та стимулювання сталого розвитку, що створює передумови набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі.

В концепції сталого розвитку суспільства, орієнтованого на оптимальне задоволення потреб людей, забезпечення достатньої якості життя, раціонального використання природних ресурсів і збереження довкілля, основна увага акцентується на створенні таких передумов [13; 14]:

- політична система має забезпечити участь широкої громадськості у прийнятті всіх важливих рішень;
- економічна система повинна вміти організувати розширене виробництво та науково-технічний прогрес на власній основі і забезпечувати збереження еколого-ресурсної бази;
- соціальна система покликана знімати напруження, що виникають в процесі економічного розвитку;
- технологічна система повинна стимулювати постійний і ефективний пошук нових оптимальних рішень;
- владна структура має мати гнучкий характер і бути здатною до самокорекцій та самовдосконалення;
- міжнародна система повинна сприяти розвитку торгових та фінансових зв'язків на взаємовигідній основі.

На Всесвітній екологічній конференції з природного середовища й розвитку, яка відбулася в Ріо-де-Жанейро у червні 1992 року, визначено і прийнято 27 загальних принципів, дотримання яких є обов'язковою умовою переходу суспільства до сталого розвитку. В їх основу, згідно прийнятої "Програми дій", мають бути закладені наступні обов'язкові правила [8, 13]:

- забезпечення психічного розвитку та здоров'я людини с основним завданням життєдіяльності кожного суспільства;
- визначення розумної й достатньої межі задоволення власних матеріальних потреб людини;
- прагнення охороняти основні екосистеми Землі та опанувати знаннями про управління природними ресурсами;
- прийняття концепції відкритої економічної системи та засад справедливої торгівлі;
- узгодження національних екологічних політик та створення міжнародних проєкологічних структур;
- розвиток прав й активності громадян.

Основною метою Карпатського регіону при запровадженні концепції сталого розвитку має стати прагнення створити умови для збалансованого розвитку територій, які входять до складу цього міжобласного утворення та збереження здоров'я людей, які проживають на вказаних територіях.

Для формування умов сталого розвитку Карпатського регіону необхідно зосередитися на реалізації таких пріоритетних складових, як [13; 14]:

- економічна – передбачає ефективне використання всіх видів ресурсів, орієнтованих на зниження або усунення тиску на природні екосистеми;
- екологічна – як шлях відновлення первинного стану природного середовища, збереження його на цьому рівні, реалізація заходів до максимально можливого поліпшення;
- соціальна – передбачає підвищення добробуту і якості життя людини, збереження її здоров'я.

Концентрація на цих пріоритетних складових сприятиме посиленню координації дій органів державної влади, місцевих громад, неурядових структур, підприємств різних форм власності під час вирішення проблем охорони довкілля та структурної перебудови економіки на даній території.

Регіональна еколого-економічна політика. У сьогоденні умовах регіональна політика стає вагомим інструментом просторового регулювання соціально-економічного розвитку особливо в тих сферах, де дія ринкових важелів обмежена (соціальна, еколого-економічна, науково-технічна). Регіональну еколого-економічну політику визначають як систему цілей і дій, спрямованих на реалізацію інтересів держави стосовно регіонів та внутрішніх інтересів самих регіонів за допомогою методів, що враховують історичну, етнічну, соціальну, економічну та екологічну специфіку територій. Основним завданням регіональної політики є розроблення загальної стратегії й тактики узгодженого розвитку суб'єктів господарювання в інтересах прогресу всіх сторін регіонального життя й регіону в цілому. Її друге завдання – реалізація розроблених стратегії й тактики через свої особливі інститути і за допомогою своїх особливих методів [4; 10].

В основу регіональної еколого-економічної політики закладають [10]:

- пріоритет загальнонаціональних інтересів – дії всіх суб'єктів регіональної політики потрібно спрямовувати на зміцнення державності України, збереження її територіальної цілісності;

- законодавче забезпечення прав і повноважень суб'єктів регіональної політики. Політика стосовно регіонів і політика самих регіонів повинна бути регламентована нормативно-правовою базою, дотримання вимог якої є обов'язковою умовою регулювання взаємовідносин між усіма учасниками процесу;

- поєднання інтересів. Поточні та стратегічні завдання регіональної політики повинні враховувати державні, регіональні та місцеві інтереси, а її практичне здійснення має усувати можливі суперечності між ними;

- врахування особливостей регіонів. Це означає потребу диференційованого підходу до регулювання регіональних процесів з урахуванням історичної, природної, соціальної, демографічної та економічної специфіки територій;

- збалансування критеріїв соціальної справедливості та загальнонаціональної ефективності. Вибір методів і форм державної селективної підтримки окремих територій повинен бути спрямований на вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку регіонів;

- принцип партнерства, який передбачає необхідність налагодження тісного співробітництва між органами державної влади всіх рівнів та органами місцевого самоврядування, забезпечення політичної стабільності й суспільної злагоди у процесі здійснення національної політики.

Ключове місце у формуванні основ раціональної регіональної політики посідає й питання оптимізації суспільних потреб як основного рушія розвитку виробництва, котре, у свою чергу, є найбільшим дестабілізаційним фактором екологічної рівноваги. Іншими словами, ідеологія сталого розвитку як глобальна доктрина, ставить перед регіонами завдання зберегти навколишнє середовище, шляхом оптимізації суспільних потреб і забезпечення адекватного їм соціально-економічного розвитку.

Механізми запровадження та стимулювання сталим розвитком. Для втілення в життя стратегії сталого розвитку Карпатського регіону необхідно мати такий механізм, який спирається на внутрішні й зовнішні економічні інтереси країни та регіону. Зумовлене це тим, що основною рушійною силою сучасної держави є регіони і тільки комплексність їх розвитку дає змогу забезпечити прогрес у кожній ланці господарства і життєдіяльності людей.

В загальному механізмі стратегії сталого розвитку регіону прийнято виділяти такі напрями його розвитку, як: правові, організаційні, фінансові, економіко-інноваційні, соціальні, екологічні та інформаційні [2; 13]:

- правовий механізм – нормативно-правове забезпечення; інституційне забезпечення; забезпечення відповідальності центральних і місцевих органів влади;

- організаційний механізм – розробка стратегій розвитку регіонів; система управління стратегічним розвитком; централізація і децентралізація державної влади;

- фінансовий механізм – залучення бюджетних та позабюджетних коштів на виконання державних та регіональних програм впровадження ідей сталого розвитку; удосконалення фінансово-бюджетних відносин; вироблення критеріїв надання державної підтримки;

- економіко-інвестиційний – поліпшення інвестиційного клімату; впровадження кластерного підходу для забезпечення інноваційного розвитку виробництва; реалізація заходів розвитку регіону в напрямі інноваційно-інвестиційного, високотехнологічного, ресурсозберігаючого й екологічно безпечного виробництва; впровадження заходів раціонального природокористування;

- екологічний механізм – екологічна паспортизація; впровадження інноваційних екологічних технологій; екологічне страхування; популяризація екологічної освіти;

- соціальний механізм – запровадження соціальних стандартів; підвищення рівня і якості життя; оптимальна мережа соціальної інфраструктури; реалізація програм зайнятості;

- інформаційний механізм – автоматизація систем господарського управління; регулювання регіональних систем; проведення соціального моніторингу; всебічна інформатизація населення.

Нормативно-правовою базою для розроблення регіональних стратегій розвитку в Україні є Конституція України, Закони України "Про місцеве самоврядування в Україні", "Про місцеві державні адміністрації", "Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України", Концепція державної регіональної політики, відповідні акти Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативні акти центральних та місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування відповідного регіону. Стратегії регіонального розвитку пов'язані з такими важливими і складними процесами, як формування ринкових відносин, розвиток нових форм власності, пріоритетний соціальний розвиток, екологічний стан, демографічна ситуація та інші [4; 9].

Висхідний розвиток економіки можливий за умов її інноваційної спрямованості, коли, поряд із врахуванням специфічних особливостей регіону та менталітету населення, вона стане основою для вирішення економічних, соціальних і екологічних проблем у суспільстві. Тому економіко-інноваційний механізм передбачає застосування такої сукупності заходів, які б найефективніше сприяли подоланню проблем і спрямовували розвиток регіону в напрямі інноваційно-інвестиційного, високотехнологічного, ресурсо-ощадного й екологічно-безпечного виробництва.

Організаційний механізм сталого розвитку Карпатського регіону має базуватися на тому, щоб територіальні органи були зацікавлені в ефективній роботі всіх підприємств території, незалежно від форми власності, а останні мали відчутну віддачу від комплексності розвитку. Організаційне забезпечення реалізації стратегії передбачає нову систему управління стратегічним розвитком, створення цільової організаційної структури – міжвідомчого органу з реалізації стратегії, покликаної забезпечити консолідацію зусиль різних рівнів управління, приватного сектору і громадськості, а також контроль за реалізацією стратегії з боку перерахованих сторін. Тому першочерговою умовою ефективного державного управління є оптимальне розмежування повноважень між центром і органами місцевого самоврядування.

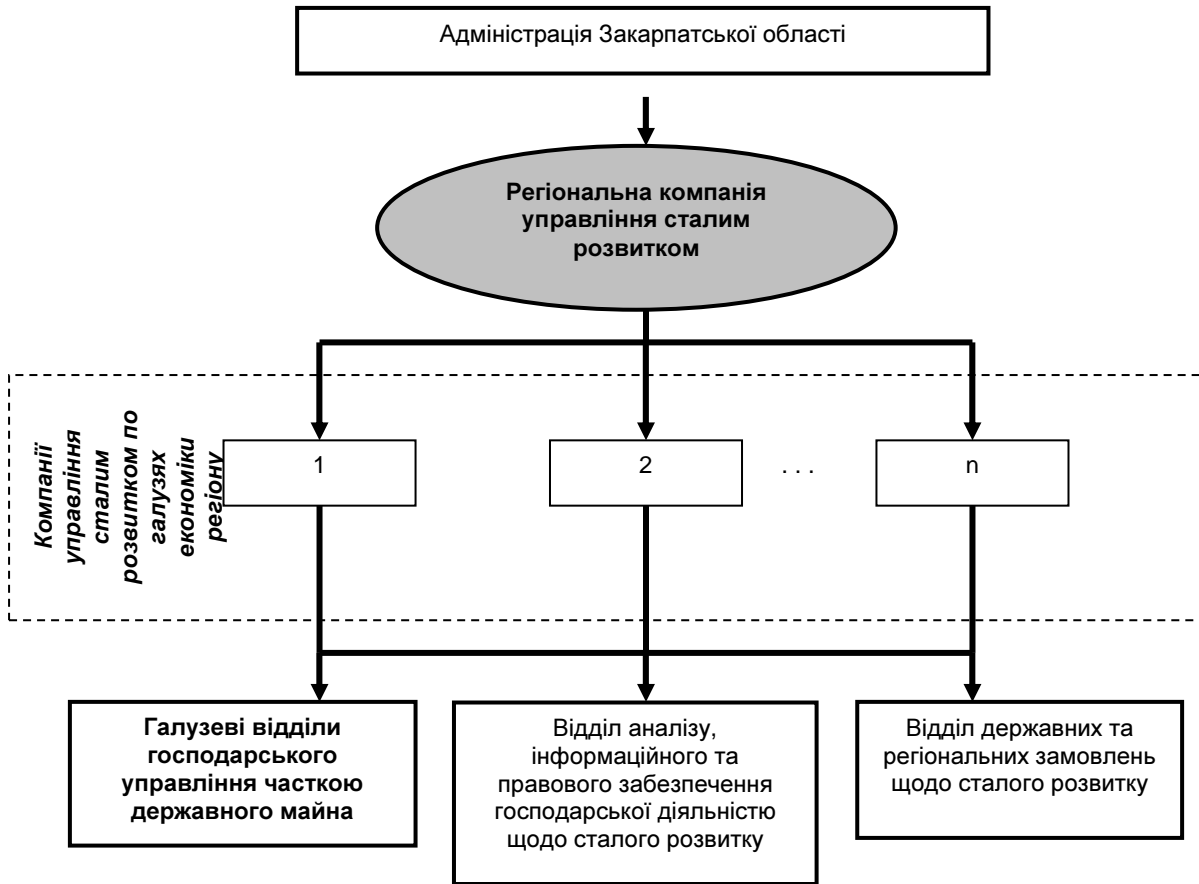
Важливим аспектом фінансового механізму є удосконалення фінансово-бюджетних відносин між центром і областями, які входять до складу Карпатського регіону, вироблення критеріїв і механізмів надання державної підтримки, виконання завдань та пріоритетні напрями стратегії фінансуватимуться за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також інших джерел. Під час фінансування заходів з реалізації стратегії сталого розвитку усі виконавці повинні забезпечити виконання запланованих завдань з максимальною результативністю та ефективністю у їх використанні.

Пріоритетним є формування фінансових джерел на основі державно-приватного партнерства. Державна фінансова підтримка регіонального розвитку розглядається як одночасне фінансування з державного та місцевого бюджетів. При цьому обсяг коштів з місцевих бюджетів має не зменшуватися у разі фінансування визначених державою пріоритетів у регіональному розвитку. Частка участі місцевих бюджетів у реалізації стратегії визначатиметься з урахуванням рівня соціально-економічного розвитку регіону.

Соціальний механізм має сприяти створенню умов для підвищення рівня і якості життя населення Карпатського регіону через запровадження соціальних стандартів, формування оптимальної мережі закладів соціальної інфраструктури, спрямування інвестицій у їх подальший розвиток і підвищення якості послуг. Індикаторами соціальної орієнтації розвитку регіону треба вважати динаміку реального рівня споживання соціальних благ, народжуваність і смертність, фізичне та духовне здоров'я населення, тривалість життя тощо. Соціальну орієнтацію регіонального розвитку треба оцінювати і забезпечувати з урахуванням ідей сталості та збалансованості [3; 9].

Виходячи з цього, нами розроблена конструктивна схема управління сталим розвитком регіону (області) на основі формування регіональної компанії управління, яка б функціонувала за відповідною смисловою схемою. Регіональна компанія управління сталим розвитком (РКУ СР) – це об'єднання спеціалістів з різних сфер діяльності: юристів, економістів, фінансистів, інженерів, екологів, менеджерів та інших. Головною метою РКУ СР є організація реального управління державним майном і, як результат, отримання прибутку та поповнення бюджету області, а також формування і супроводження регіонального замовлення на сталий розвиток. Одним із основних завдань цієї структури є управління підприємствами і організаціями області, які працюють у цій сфері, через механізми дольового капіталу.

Реалізацію функцій РКУ СР пропонується здійснювати у відповідності із існуючим законодавством та під контролем зацікавлених структурних підрозділів обласної державної адміністрації. Крім того, до завдань діяльності Регіональної управлінської компанії сталим розвитком відносяться: формування і проведення єдиної політики сталого розвитку у відношенні до підприємств-виробників, наукової та технічної політики на території Закарпатської області, підвищення ефективності за рахунок реального управління промисловим комплексом області при участі в уставних капіталах суб'єктів господарювання. Принципова структурна схема Регіональної компанії управління сталим розвитком подана на рис.1.

Рис. 1. Структурна схема Регіональної компанії управління сталим розвитком

Джерело: розробка автора

Такі регіональні компанії мали б діяти у всіх областях Карпатського регіону, а їх роботою мала б координувати відповідна міжобласна регіональна компанія.

Управління сталим розвитком територіальної громади. Управління територіальною громадою є, як правило, процесом оптимізації розвитку складної, соціально-демографічної, економічної, просторової, екологічної, містобудівної системи. Процес управління сталим розвитком територіальної громади повинен розглядати територіальну громаду не тільки як функціонування взаємозалежних блоків – економіка, населення, природне середовище, просторові зв'язки та інше, але й як схему економічних відносин території в системі регіональної та національної економіки й природокористування. Важливе значення набувають регіональні міжгалузеві баланси, методологічно і інформаційно сумісні з міжгалузевими балансами країни. Також можуть бути використані методи економічного моделювання, котре здатне відбивати структуру, взаємозв'язки, закономірності процесів, що відбуваються не лише в територіальних громадах, але й регіонах або країні в цілому.

У цьому випадку, як показує зарубіжний та вітчизняний досвід, найбільш ефективним інструментом майбутнього розвитку території стає процес стратегічного планування та стратегічного управління сталим розвитком. Формування стратегії розвитку території в першу чергу приводить до проведення реальної діагностики еколого-економічного стану на відповідній території, дає змогу територіальній громаді визначити свої позитивні сторони і недоліки, насамперед ресурсний потенціал та конкурентоспроможність. Процес опрацювання стратегії сталого розвитку територіальної громади:

- окреслює цілі і мету майбутнього стану території, її екологічних, соціальних, культурних та освітніх характеристик;
- ідентифікує тенденції та проблеми, котрі мають вплив на конкурентоздатність і сталість розвитку території та територіальної громади;
- зберігає характерну ідентичність та цінності території в процесі політичних, соціальних і економічних змін;
- оптимізує інфраструктуру території та регуляційну політику і стимулює подальший економічний розвиток;
- веде до покращення умов розвитку підприємництва, створення нових робочих місць та подальшого економічного зростання;

- заохочує громадян до активної участі в процесі прийняття рішень та їх реалізації;
- сприяє залученню інвестиційних ресурсів для розвитку території.

У цьому контексті надзвичайно важливо організувати ефективну інформаційну взаємодію органів влади і територіальної громади (або громадськості), що забезпечує легітимність всіх рішень влади. Громадськість, у свою чергу, впливає на процес планування, приймає участь у виконанні програм розвитку, контролює певну діяльність влади. Участь громадськості напряму пов'язана із розвитком основ громадянського суспільства – громад, спроможних вирішувати складні проблеми на основі спільного бачення, відчуття приналежності і позитивної налаштованості, визнання цінності багатоманітності та розвитку мереж взаємодії.

Інституційне забезпечення. Для більшості регіонів України властивий низький рівень стимулювання сталого розвитку регіону. Однією з причин такого стану є недостатність інституційного забезпечення та відсутність дієвих механізмів запровадження і стимулювання сталого розвитку регіону.

Під інституційним забезпеченням стимулювання сталого розвитку регіону слід вважати цілеспрямований систематичний вплив державних органів влади, спрямований на забезпечення високих соціальних, економічних та екологічних стандартів існування населення. Цей вплив полягає у використанні нормативно-правової бази та інформаційної бази, а також використовує програмно-технічні комплекси з управління даними [3; 5].

До інституційних інструментів стимулювання сталого розвитку регіону можна віднести:

- державне замовлення на високоефективні в екологічному та соціальному плані регіональні проекти і технології – визначення переліку пріоритетних соціально-екологічних проектів, розвиток високотехнологічного, енергоощадного, екологічно безпечного та соціально орієнтованого виробництва;

- регіональне прикордонне співробітництво у галузі сталого розвитку – транскордонна регіональна співпраця у соціальній, економічній та екологічній сферах. Даний інструмент забезпечить розширення співробітництва регіонів України з регіонами сусідніх країн у соціальній, економічній та екологічній сферах, сприяючи досягненню сталого розвитку. Цей напрямок діяльності є особливо актуальним для Карпатського регіону, який входить до складу Карпатського Єврорегіону і ефективно працює на євроінтеграційну політику України.

В цілому інституційні інструменти стимулювання сталого розвитку регіону направлені на залучення додаткових коштів до регіону для реалізації різноманітних програм та проектів в контексті досягнення сталого розвитку регіону, забезпечуючи при цьому потужну протидію внутрішнім і зовнішнім загрозам регіону у соціальній, економічній та екологічній сферах [1].

Висновки з даного дослідження. Стратегія сталого еколого-економічного розвитку Карпатського регіону мала б передбачати, що продуктивні сили, структура економіки, спеціалізація та розміщення виробництв в сучасних умовах повинні якнайтісніше узгоджуватися з наявними ресурсами, продуктивним, відтворювальним і асиміляційним потенціалом навколишнього природного середовища всіх територій, які входять до складу Карпатського регіону. Більше того, рівень та характер використання природних ресурсів, насамперед земельних, водних і мінерально-сировинних, масштаби й напрями вкладення грошей та капіталів, орієнтація техніко-технологічного та організаційного прогресу мають бути узгоджені не лише з поточними, а й з перспективними потребами населення всіх територій, які входять до складу Карпатського регіону [13; 14].

Література

1. Бутов А.М. Інноваційна діяльність регіону: теоретичний аспект / А.М. Бутов // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.13. – С. 160-166.
2. Ватченко О.Б. Механізм сталого розвитку регіонів / О.Б. Ватченко, В.М. Ільченко // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.19. – С. 205-212.
3. Генціаж Я. Інституційні механізми регіонального розвитку України: шлях до майбутнього / Я. Генціаж, М. Гнидюк // Збірник наукових праць УАДУ. – К.: Вид-во УАДУ. – 2002. – Вип. 2, ч. 1. – С. 66-73.
4. Герасимчук З.В. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону: монографія / З.В. Герасимчук, І.М. Вахович. – Луцьк: Вид-во ЛДТУ, 2002. – 248 с.
5. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року / Постанова Кабінету Міністрів України № 1001 від 21 липня 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-p>
6. Долішній М. Регіональна соціально-економічна політика / М. Долішній // Регіональна економіка. – 1997. – № 2. – С.16-27.
7. Долішній М. Карпатський регіон у контексті державної економічної політики: оцінка стану і стратегія розвитку / М. Долішній, В. Кравців // Економіка України. – 1995. – № 8. – С.24-35.
8. Дорогунцов С. Сталий розвиток: траєкторія можливостей та обмежень / С. Дорогунцов, О. Ральчук // Вісник НАН України. – 2000. – № 8. – С. 3-14.

9. Миронова Т.Л. Социально-экономическое развитие региона: диагностика и территориальное планирование : монографія / Т.Л. Миронова. – Симферополь: Изд-во КРП "Крымучпедгиз", 2008. – 460 с.
10. Региони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / за ред. З.С. Варналія. – К. : Вид-во "Знання України", 2005. – 498 с.
11. Саєнко Г.В. На шляху до сталого розвитку економіки: господарський механізм взаємодії / Г.В. Саєнко, О.О. Палаїка. – Донецьк: Вид-во ДонДУЕТ ім. Туган-Барановського, 2005. – 928 с.
12. Трегобчук В.М. Концепція сталого розвитку для України / В.М. Трегобчук // Вісник Національної академії наук України: загальнонауков. та громадсько-політичний журнал. – 2002. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbu.gov.ua/portal/all/herald/2002-02/7.htm>.
13. Химинець В.В. Еколого-економічні засади сталого розвитку Закарпаття : монографія / В.В. Химинець. – Ужгород, 2004. – 212 с.
14. Химинець В.В. Регіональні аспекти сталого еколого-економічного розвитку / В.В. Химинець // Збірник наукових праць: Системні методи управління та метрологічного забезпечення виробництва. – Ужгород. – 2001. – С.148-153.

УДК 332.2; 332.33

Хомюк Н.Л.,
аспірант¹

Національний університет
господарства і природокористування

СУТНІСТЬ ТА РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Постановка проблеми. Земельні ресурси є важливою частиною природних ресурсів, основним засобом виробництва в сільському господарстві, а також просторовою базою для розміщення підприємств усіх галузей народного господарства. У сільському господарстві земля виступає як предмет, так і засобом праці. Особливостями землі є її територіальна обмеженість, незамінність, стабільність просторового розміщення, здатність до відтворення родючості та ін. Раціональне використання земельних ресурсів знаходиться в центрі уваги не тільки в Україні, але й в усьому світі. Увага до проблеми викликана зростанням тенденції забруднення довкілля, погіршенням екологічного стану навколишнього середовища, в тому числі і земельних ресурсів. Чим інтенсивніше використовуються земельні ресурси, тим ощадливіше необхідно до них ставитись. Тому раціональне використання земельних ресурсів є одним з найактуальніших завдань нашого часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам сутності і раціонального використання земельних ресурсів присвячено багато праць відомих вчених-економістів: О.І. Бочко, Г.З. Бриндзя, Т.М. Прядка. Однак безліч аспектів цієї проблематики залишаються недостатньо висвітленими та потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є визначення сутності землі та необхідності раціонального використання земельних ресурсів.

Відповідно до цієї мети завданнями статті є:

- уточнити сутність землі та земельних ресурсів;
- висвітлити значення поняття землі у різних галузях народного господарства;
- охарактеризувати особливості земельних ресурсів як засобу виробництва;
- обґрунтувати необхідність раціонального використання земельних ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для українського народу земля завжди мала величезну цінність. Про значення землі говорить і те, що вона не є продуктом людської праці, а створена природою, і тому за бажанням людини не можна збільшити її запаси. Саме тому в Конституції України (ст. 14), Земельному кодексі України (ст. 1), Цивільному кодексі України (ст. 373) йдеться про те, що земля є основним національним багатством і перебуває під особливою охороною держави [1; 2; 3]. Також законодавством гарантується право власності на землю, і під час її використання громадяни не можуть завдавати шкоди природним якимось землі.

Давайте розглянемо трактування терміну "земля" в українському законодавстві. В ЗУ "Про охорону земель" (ст. 1) вказано, що земля – поверхня суші з ґрунтами, корисними копалинами та

¹ Науковий керівник: Павлов В.І., д.е.н., професор